

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΚΑΝΑΒΗΣ¹

(† 1788)

Οἱ Χῖοι ἀνέπτυξαν μέγα ἐμπόριον εἰς τὴν Σμύρνην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθὼς καὶ κοινωφελῇ δρασίῳ. Τὰ μεταξωτὰ τῆς Χίου κατ' ἀρχάς, ἔπειτα καὶ ἄλλα εἶδη συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Χιακοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν ἀνάδειξιν μεγάλων Χίων ἐμπόρων. Μὲ τὸ ἐμπόριον τῶν μεταξωτῶν ἡσχολήθησαν κατ' ἀρχάς οἱ Μαυροκορδαῖοι καὶ οἱ Σκαναβῆδες, ἐκ τῶν ὁποίων ἕνας, ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς, ἀπέβη πλουσιώτατος καὶ παντοδύναμος.

Περὶ τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ ἔγραψε πλατύτερον ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος Σγουρὸς εἰς φύλλα τῆς ἐφημερίδος «Νέα Χίος» ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1910 μέχρι τοῦ Μ.αῖου 1911. Ὀλίγα περὶ Σκαναβῆδων ἔγραψε καὶ ὁ Ἀλέξιος Παχνὸς εἰς τὰ «Χιακὰ Χρονικὰ» (τ. 6, 1926, σ. 199).

Ἀπὸ ἓνα σημείωμα τοῦ ἔτους 1784 ποὺ ἐσώθη εἰς κώδικα τῶν ἁγίων Ἀναργύρων καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ «Χιακὰ Χρονικὰ» (τ. 1, 1911, σ. 131) μαρτυροῦμεν ὅτι ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Χατζῆ Κωνσταντῆ Σκαναβῆ καὶ εἶχεν ἀδελφοὺς τὸν Χατζῆ Νικολὸ καὶ τὸν Τζανῆ Σκαναβῆν.

Ἡ πρώτη μνεία περὶ τοῦ «μισερ Δημητρίου Σκαναβῆ» καὶ τῆς «ἀρχόντισσας Σμαράγδας» ἀφορᾷ ἀφιέρωσιν κανδήλας εἰς ἐκκλησίαν τὸ 1752.

Ἄλλαι εἰδήσεις ἀνέρχονται εἰς τὸ ἔτος 1757, ὅτε διὰ πατριαρχικοῦ σιγγιλλίου «ὁ μισερ Δημήτριος Σκαναβῆς», ὁ ἐπίσης Χῖος «μισερ Δημήτριος Καβάκος» καὶ ἄλλοι «κατεστάθησαν ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ»². Ἡ ἀνάδειξις εἰς τὸ ὑψηλὸν τότε ἀξίωμα τοῦ «Ἐπιτρόπου τοῦ Κοινοῦ» δεικνύει ὅτι ὁ Σκαναβῆς ἦτο ἤδη πολὺ πλούσιος καὶ ἥσκει ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν.

Τὸ 1768 ὁ Σκαναβῆς, ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἰς τὴν νῆσον Ἀντιγόνην, καταγράφει τὰ σκεύη τὰ ἐκκλησιαστικὰ διὰ νὰ

1. Τὸ Σκαναβῆς προήλθεν ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν Scanavinus.

2. C. M a n o, Documente... privitoare la familia Mano, 1907, σ. 147.

τὰ προφυλάξῃ¹. Τοῦτο δεικνύει εὐσέβειαν καὶ φόβον Θεοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὑπογραφή : «Δημήτριος Σκαναβῆς ἡδὲ τοῦ μακαρίτου Χατζῆκωνσταντῆ Χίου πρᾶματεφτῆ». Ὡστε καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Δημητρίου ἦτο ἔμπορος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τὸ 1779 ὁ Δ. Σκαναβῆς γράφει εἰς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ ζητεῖ συγχώρησιν δι' ὃ,τι ἔπταισε πρὸς αὐτόν, συγχώρησιν καὶ διὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του².

Τὸ 1768 ἐγένεν εἰς τὸ σπίτι τοῦ Δ. Σκαναβῆ εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα συνέλευσις, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ὀνομάζεται «ναζίρης» τῆς ἐκκλησίας (ἐπόπτης, ἐπίτροπος)³.

Ἀναφέρονται διάφοροι γενναιοδωρίαι του. Ἐπλήρωσε τακτικὰ 300 γρόσια, τὸ «δόσιμον» τῆς μονῆς Καψοκαλυβίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους⁴. Ἐπίσης διηυκόλυνε τὰ οἰκονομικὰ τῆς μονῆς Ξενοφῶντος⁵ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος.

Εἶχε τὴν δύναμιν νὰ βοηθῇ καὶ νὰ καταδιώκῃ διὰ τοῦ πλούτου του. Τὸ 1773 ἔσωσε τὸν κινδυνεύσαντα συμπολίτην του Διονύσιον μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως διὰ δαπάνης δεκαοκτὼ προυγγίων, τὰ ὅποια ἐδόθησαν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ζαννῆ εἰς τὸν μέγαν βεζίρην Μουσούνογλον⁶. Ἄλλοτε ἐβοήθησε τὸν Προύσης Μελέτιον τὸ 1773 νὰ ἀπαλλαγῇ κινδύνων⁷. Ὁ Δ. Σκαναβῆς διετέλεσε καὶ ἐπίτροπος τοῦ νοσοκομείου τοῦ Γαλατᾶ τοῦ ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Σταυράκογλου⁸.

Ὅτι ὁ Σκαναβῆς διὰ τοῦ πλούτου ἀπέκτησε δύναμιν καὶ ἠδύνατο νὰ ἀσκῇ μεγάλην ἐπίδρασιν δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ὅτι θὰ ἐβοήθει τὴν πατρίδα του Χίον εἰς πᾶσαν δύσκολον περίστασιν φαίνεται βέβαιον. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονὸς τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Βλαστοῦ εἰς τὰ «Χιακὰ» (2, 157) ὅτι ὁ Σκαναβῆς κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Χίου τριακοσίους Γενιτσάρους, οἱ ὅποιοι φρουροῦντες τὸ Κάστρον κατετυράνουν τὴν νῆσον ὅλην. Ἡ Δημογεροντία τῆς Χίου εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην δύναμιν ἀκριβῶς διότι ἐβοηθεῖτο ἀπὸ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χίους, βεβαίως δὲ παρὰ τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ, ἐν ὧσφ ἔζη οὗτος.

1. Γ. Γεωργιάδου, Ὁ ἐν Γαλατᾶ ἱερὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων 1898, σ. 150. Αὐτ. σ. 287 τὰ περὶ κανδήλας.

2. Μ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης 1951, σ. 30.

3. Γενναδίου Ἡλίουπόλεως, Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ρεύματος 1949, σ. 100.

4. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη, 3, 188.

5. L. Petit, Actes de Xenophon, σ. 81. Χιακὰ Χρονικά, 6, 199.

6. Α. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 515.

7. Αὐτ. σ. 499.

8. Κ. Σάθα, Παράρτημα Νεοελληνικῆς Φιλολογίας 1870, σ. 313.

Ἄλλὰ πόθεν ἐπλούτησεν ὁ Σκαναβής ; Ὁ Σκαναβής ἦτο υἱὸς ἐμποροῦ καὶ ἔμπορος καὶ αὐτός, ἀναφέρεται δὲ συνεργασία αὐτοῦ μετὰ τοῦ Σκαρλάτου Σεβαστοπούλου¹. Τὸν μεγάλον ὅμως πλοῦτον αὐτοῦ ἀπέκτησεν ὁ Σκαναβής ὡς προμηθευτὴς κοσμημάτων καὶ ἄλλων πραγμάτων εἰς τὴν σουλτανικὴν αὐλήν, εἰς τὰς ἀδελφὰς τῶν σουλτάνων Μουσταφᾶ Γ' καὶ Ἀβδουλ Χαμήτ Ζεϊνέπ καὶ Ἑσμὰ καὶ εἰς διαφόρους Τούρκους μεγιστᾶνας. Ἀσ σημειώσωμεν τὰς σχετικὰς περὶ αὐτῶν εἰδήσεις. Κατὰ τὸν Ἱστορικὸν Κατάλογον τοῦ Kaisarîou Dâponte, «ὁ Δημήτριος Σκαναβής, Χῖος, ἐπίσημος καὶ αὐτὸς διὰ τὸν ἔρωτα τῆς σουλτάνας, διὰ τὸν ὁποῖον ἐμεγαλύνθη καὶ ἐπλούτησεν, ὥς οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ πραγματευτῶν Χιωτῶν καὶ μετ' αὐτόν, νομίζω ὅθεν αὐτὸς εἶναι ὁ νῦν πραγματευτὴς τῆς σουλτάνας καὶ ὅλων τῶν κατὰ καιροὺς βεζιράδων. Καλοπροαίρετος ὅμως ὄντας ἔκαμε καὶ αὐτὸς καὶ κάνει πολλὰ ψυχικὰ πληρώνει καὶ κάθε χρόνον τριακόσια γρόσια, τὸ ἐτήσιον δόσιμον τῶν εἰς τὸ Καψοκαλύβι τοῦ Ἀγίου Ὁρους πατέρων». Τὰ ἴδια περὶ-που λέγονται εἰς τὸ δωδέκατον βιβλίον τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ὑψηλάντου², τὸ ἐκδοθὲν εἰς τὴν συλλογὴν Hurmuzaki : «ἄνθρωπος καλοπροαίρετος μὲν, ἀλλὰ θυμώδης· μετανοεῖ ὅμως εὐθὺς εἰς ὅσα αὐθαδῶς ἐλάλησε». Ἄλλαι πληροφορίαι ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Σκαναβῆ, ὡς τυραννικοῦ, ἀσεβοῦς, ἀθέου³. Καὶ ἀσεβὴς μὲν καὶ ἄθεος βεβαίως δὲν ἦτο ὁ Δ. Σκαναβής, ἀλλ' ὅτι οὗτος ἔχων τόσην δύναμιν εὐκολα ἐθύμωνε καὶ ἀντέδρα εἰς ἀντιρρήσεις καὶ ἐπιβουλάς φαίνεται ἐπίσης βέβαιον. Ὅτι κατὰ τὰς ἐκλογὰς μητροπολιτῶν ἢ καὶ πατριαρχῶν ἤθελε νὰ ἀκουσθῇ ἢ γνώμη του καὶ ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἀντέδρα κατὰ τὸν τρόπον του εὐκολον εἶναι νὰ τὸ συμπεράνωμεν.

Ὅπως φαίνεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς τοῦ Kaisarîou Dâponte, ὁ Σκαναβής ἐπλούτησε πρὸ πάντων ὡς προμηθευτὴς τῶν πριγκιπισσῶν τῆς αὐλῆς καὶ Τούρκων μεγιστάνων. Ἐκεῖθεν ἦντλει καὶ τὴν δύναμίν του. Εἶχε τόσον στενὰς σχέσεις μὲ τὴν αὐλήν, ὥστε ὁ Kaisarîos Dâponte ὁμιλεῖ περὶ ἔρωτος, τόσον ἐπικινδύνου πράγματος διὰ τὴν ἐποχὴν. Φαίνεται ὅτι ὁ Σκαναβής ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του καὶ δι' αὐτὸ μόλις ἀπέθανεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ σουλτάνου Ἀβδουλ - Χαμήτ τοῦ τρίτου, ἡ πριγκίπισσα Ἀσμὲ ἢ Ἑσμὰ ἐφυλακίσθη καὶ ἐκατατομήθη μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἔκλεψε «τζοβαρικά», κοσμήματα ἀπὸ τὴν σουλτανικὴν αὐλήν. Ὅπως τὰ περὶ ἔρωτος, οὕτω καὶ τὰ περὶ κλοπῆς ἦσαν πράγματα ἀδύνατα διὰ τὸν εὐφυῆ Σκαναβῆν, ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας του ὠδήγησαν

1. Γενναδίου Ἡλίου πόλεως, Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, σ. 189.

2. Σάθια, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, 3, 188.

3. E. Hurmuzaki, Dokumente privitoare la Istoria Romanilor, τ. 13, σ. 191.

4. Δελτίον Ἱστορ. Ἑθνολ. Ἑταιρείας 1928, σ. 61 καὶ 72.

αὐτὸν εἰς τὴν καρατόμησιν τὴν 5ην Αὐγούστου 1788. Κατὰ τὴν συλλογὴν Hurmuzakí (ἐνθ' ἄνωτ.) «ἐδημεύθησαν ἅπαντα τὰ κτήματα καὶ ἄσπρα καὶ σπίτια του». Ἡ οἰκογένειά του ἠδυνήθη νὰ τὸν θάψῃ εἰς τὸν περίβολον «τῆς ἐν Χάσκιοι ἱερᾷ ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς»¹.

Ὁ Σκαναβῆς εἶχεν ἓνα υἱόν, τὸν Νικόλαον Σκαναβῆν, ὁ ὁποῖος ἔγινε «ποστέλνικος» καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένη κατὰ τὸν Ὑψηλάντην (σ. 680). Εἶχε καὶ δύο θυγατέρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐνυμφεύθη τὸν Γιακουμῆ Σκυλίτζην καὶ ἡ ἄλλη τὸν Νικολὸν Σκυλίτζην².

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σκαναβῆ ἐχαράχθη ἔπειτα τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα (παρὰ Γεωργιάδην, σ. 378)³:

*Τὸν εὐσεβεῖ τῇ πίστει τελειωθέντα,
ἔργοις ἀγαθοῖς παντοίοις κωμάσαντα,
πτωχοῖς τ' ἐπαρκέσαντα καὶ πονήσαντα
Δημήτριον Σκαναβῆν θνητὸν τε ὄντα
ᾧδε κατέχω ἕως τῆς συντελείας σῶμα,
ψυχὴ δ' οὐρανὸν εἰς ἀνῆλθεν.*

Ἐν ἔτει ,αψπῆ' (1788) Αὐγούστου ε'

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι κακόζηλον, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῷ λεγόμενα περὶ εὐσεβείας, φιλάνθρωπίας καὶ κοινωφελοῦς δράσεως πρέπει νὰ εἶναι ἀληθῆ.

Ὁ φόνος τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ παρέσυρεν εἰς τὴν αὐτὴν τύχην καὶ τὸν ἀδελφόν του Ζαννῆν. Οὗτος εἶχε πλουτήσῃ ἐπίσης, διότι τῇ συστάσει τοῦ Δημητρίου ἐπρομήθευεν ἐμπορεύματα εἰς Τούρκους μεγιστᾶνας, παρηκολούθει καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας τὸν γαμβρὸν τοῦ σουλτάνου καὶ βεζίρην Μουσούνουγλου, τὸν σύζυγον τῆς Ζεϊνέπ. Τὸ 1788, ὅτε ἐκατατομήθη ὁ Δ. Σκαναβῆς, ὁ Ζαννῆς εὕρισκετο εἰς Χίον, ὅπου οἱ Σκαναβῆδες εἶχαν πολλὰ κτήματα καὶ πύργους καὶ ἐκκλησίας⁴. Ἐκεῖθεν μετεκομίσθη ὁ Ζαννῆς καὶ ἐκατατομήθη⁵ ἐπίσης, ἐτάφη δ' ἔπειτα πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ του. Προφανῶς ἐδημεύθη καὶ ἡ περιουσία τοῦ Ζαννῆ.

Ἀργότερα ἐφονεύθη ὑπὸ ἰδιώτου καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ζαννῆ Κωνσταντῖνος Σκαναβῆς, γαμβρὸς τοῦ Σκαρλάτου Σεβαστοπούλου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι Σκαναβῆδες, Σεβαστόπουλοι καὶ Σκυλίτζηδες ἦσαν συγγενεῖς.

1. Γεωργιάδου, Ὁ ἐν Γαλατῇ ἱερὸς ναὸς... σ. 378. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 43 (1923), σ. 302.

2. L. Petit, Actes de Xenophon, σ. 81.

3. Βλ. καὶ Μ. Γεδεών, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τ. 1, 3 (1911) σ. 413.

4. Βλ. Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου, τ. 1, 2 (1923), σ. 610.

5. Βλ. Ἐφημερίδας Καρατζᾶ, σ. 122 (Hurmuzakí, Dokumente... τ. 13).

Ὁ Ζαννῆς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σκαναβῆς ἐτάφησαν πλησίον τοῦ Δημητρίου, ἐγγράφη δὲ εἰς τὸν τάφον τῶν τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα ¹ :

Λίθος ὁ παρὼν καὶ σαρκοβόρον χῶμα,
 γέγονεν ἅμα πατρὸς υἱοῦ τὸ δῶμα·
 πρῶτον τοῦ πατρὸς Σκαναβῆ ἐκ τῆς Χίου
 τοῦνομα Τζανῆ ἀδελφοῦ Δημητρίου,
 εἶτα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου,
 δόλῳ κτανθέντος παρ' ἀσεβοῦς πανδείνου (;)
 εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ πάντας τοὺς φιλιátους
 καταλιπόντος πόνους ἀλγεινοτάτους.

Ἐν ἔτει 1810 18 Μαρτίου

Οὗτος ὁ Κ. Σκαναβῆς εἶναι πιθανῶς ὁ δανείσας εἰς τὴν Κοινότητα Ὑδρας ποσὸν 1000 γροσίων ².

Ἡ οἰκογένεια Σκαναβῆ καὶ μετὰ τόσα δεινὰ δὲν ἐξέπεσεν, διότι εἶχε μεγάλους συγγενικοὺς δεσμούς. Ἡ ἀκμὴ τῆς οἰκογενείας ἐρμηνεύει τὸν φόνον δύο Σκαναβῆδων κατὰ τὸ 1821. Τὴν 8ην Μαρτίου 1821 ἐκρεμάσθη ὁ «ποστέλνικος» Νικόλαος Σκαναβῆς, υἱὸς βεβαίως τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ, ἀλλὰ πολὺ γέρον, καὶ τὴν 6ην Μαΐου τοῦ 1821 ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς, ἔγγονος πιθανώτατα τοῦ Δημητρίου, γαμβρὸς τοῦ Παπαρρηγοπούλου ³.

Καὶ μετὰ τὴν νέαν τραγωδίαν ἡ οἰκογένεια Σκαναβῆ δὲν ἔπαυσε νὰ ἀναδεικνύῃ ἀξιολόγους ἄνδρας. Τὸ 1869 ὁ Ζαννῆς Σκαναβῆς, ἔγγονος ἡ δισέγγονος τοῦ καρατομηθέντος τὸ 1788, εἶναι ἐπίτροπος τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βιέννης ⁴, ὥστε εἶχε διακριθῇ. Ἄλλος Σκαναβῆς, ὁ Νικόλαος, εἶναι μέλος τῆς πανισχύρου δημογεροντίας τῆς Χίου κατὰ τὰ ἔτη 1839 καὶ 1847 ⁵. Τὰ ὀνόματα Κωνσταντῖνος, Ζαννῆς, Δημήτριος, Νικόλαος ἐπανέρχονται συχνὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκαναβῆδων.

Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ

1. Γεδεών, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τ. 1, 3, σ. 413.

2. Βλ. Α. Λυγνοῦ, Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας, τ. 1, 262.

3. Βλ. Πανδώρα, τ. 14, σ. 200 καὶ 204. Πβ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 40, 1920, σ. 195. Καὶ ἄλλοι Χιοὶ ἐκρεμάσθησαν τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἀλέξανδρος Φωτεινός, ὁ Στρατῆς Πετροκόκκινος, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδατός, ὁ Ἀλέξανδρος Ράλλης. Βλ. καὶ Τ. Κανδηλώρου, Ἱστορία τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε', 1909, σ. 225 κέξ.

4. Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, τ. 10, 1912, σ. 473.

5. Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου, τ. 3, 2, 1928, σ. 682.